

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИЉ

Година I Свеска 1

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње

ISSN 0027-8084 = Наш језик

COBISS.SR-ID 615951



Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на с̄раницама овог броја
часо̄писа Наш језик колеге,
̄пријатељи и некадашњи с̄уден̄и
̄освећују ̄роф. др Сре̄и Танасићу,
до̄исном члану АНУРС,
̄оводом седамдесе̄ година живо̄а
са искреним жељама за дугим живо̄ом
и не̄рекидним с̄варалаш̄вом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српском језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН) 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ата ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – початку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. БИНЂИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЂИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогошћа</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социолингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

Оригинални научни рад
Примљено 2. децембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ*
(Институт за српски језик САНУ, Београд)**

ЗНАЧАЈ ТАНАСИЋЕВИХ ИСТРАЖИВАЊА ЗА ЛЕКSIКОГРАФСКИ ТРЕТМАН ТРПНОГ ГЛАГОЛСКОГ ПРИДЕВА У РЕЧНИКУ САНУ

У раду се са лексикографског аспекта анализира категорија трпног придева и његов статус у дескриптивном речнику тезаурусног типа. Указује се на проблеме и недоумице у обради овог типа лексема у пракси израде Речника САНУ, што је последица функционално-граматичке и семантичке специфичности ових глаголских придева у српском језику. С тим у вези посебна пажња поклања се третману трпних придева са придевском функцијом. На крају се предочавају резултати истраживања С. Танасића корисни за лексикографску праксу.

Кључне речи: трпни глаголски придев, придевска функција, Речник САНУ, лексикографска обрада, дефиниција.

Међу бројним лексикографским недоумицама са којима се чланови ауторског колектива Речника САНУ перманентно сусрећу у разним фазама обраде, једно од нарочито осетљивих питања, које инспирише креативну полемику међу лексикографима монументалног дела – јесте обрада трпног глаголског придева у придевској служби у овом описном речнику тезаурусног типа. У основи проблема лежи двојака природа трпног глаголског придева, узрокована партиципским пореклом овог облика,¹ а оличена у његовој способности да у одређеним позицијама

* jovana.jovanovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Посреди је стари словенски партицип перфекта пасива, о чијем је двојаком значењу у српском језику подробно писао још П. Ђорђевић (1931).

реализује глаголско, а у другим придевско значење. Циљ је да се још једном укаже на проблеме који се јављају у третману трпног придева у савременој лексикографској пракси услед дивергентне природе овог облика, да се размотре и прокоментаришу различита решења, предоче извесна ограничења неких поступака и истакне значај неколиких запажања С. Танасића у вези са овим питањима, које би свагда ваљало имати на уму у обради глагола и глаголских придева у придевској служби описном речнику.

1. Трпни глаголски придев као предмет интересовања у србистичкој литератури

Дивергентност трпног придева на морфосинтаксичком нивоу, те семантичке особености које из ње произилазе, били су у српској лингвистици у фокусу интересовања истраживача са различитих аспеката и предмет су већег броја радова. Граматичари (Маретић 1963: 663; Стевановић 1979: 726; Станојчић–Поповић 2008: 405) истичу да је глаголска компонента значења доминантна у контекстима у којима се трпни придев појављује у функцији предиката пасивне реченице, док у атрибутој, апозитивној и предикативној функцији овај облик развија семантичку вредност правог придева – „значи сталну особину“ и својствене су му морфолошке категорије правих придева – „има дефлексију, облике неодређеног и одређеног вида, компарацију“ (Станојчић–Поповић 2008: 405). Међутим, већ је А. Белић, разматрајући двојаку природу трпног глаголског придева, запазио да функција овог облика није довољна да се објасни његова сложена семантика. С тим у вези, истиче да је за утврђивање „стварне вредности“ трпног придева неопходно узети у обзир „однос његова значења према значењу оне речи у чијој је служби тај облик“ (Белић 1937: 130).

Поједини су лингвисти у својим радовима ставили акценат на проучавање придевске (атрибутоке и/или предикативне) употребе трпног глаголског придева, а за лексикографски проблем којим се бавимо релевантни су најпре закључци М. Стевановића (1962, 1979), који је настојао да утврди морфолошке и семантичке карактеристике глагола чији трпни придеви развијају значење и функцију правих придева. Аутор је посебну пажњу посветио испитивању категорије глаголског рода у процесу лексикализације трпног придева, при чему је дошао до закључка да се трпни придев „свих прелазних глагола“ употребљава у функцији правог придева да означи особину или стање предмета који настају као резултат или последица (из)вршења дате радње (Стевановић 1962: 208).

Другој групи аутора припадају они који у својим истраживањима усмеравају пажњу на проучавање конструкције са трпним придевом и глаголом *бићи*, са циљем да утврде када се њоме у српском језику исказује пасивна дијатеза, а када се трпни придев у копулативној конструкцији јавља у функцији именског дела предиката (в. нпр. Милошевић 1973, 1974; Танасић 1982, 1996). К. Милошевић говори о „синтаксичкофункционалном двојству“ конструкције са глаголом *бићи* и трпним придевом, а посебно је интересују контекстуална средства којима се „пребацује тежиште“ на једно од потенцијалних двају граматичких својстава такве конструкције (Милошевић 1973: 423). С. Танасић (1982, 1996) у неколиким радовима истиче значај лексичко-семантичке класе глагола као фактора који одређује значење трпног придева у копулативним конструкцијама, настојећи да покаже када је посредни пасив, а када копулативно-адјективни модел.²

У новије време, трпном придеву истраживачи приступају са лексикографског аспекта (Јовановић 2013а, 2013б; Спасојевић 2013), са циљем да укажу на проблеме који стоје пред обрађивачима, а тичу се третмана трпних придева, пре свега у придевској служби, у дескриптивним речницима српског језика. Ј. Јовановић у двама радовима настојала је да испита када се овај формално глаголски облик потпуно лексикализује у српском језику, те у лексикографској обради у РСАНУ и РМС добија статус самосталне одреднице. Ауторка сматра да би трпном придеву у речнику увек требало дати статус засебне одреднице уколико у грађи постоје примери за његову атрибуцку употребу, јер атрибуцка позиција даје овом облику обележје одређеног вида и могућност промене кроз падеже. Систематично истраживање посвећено обради трпног (и радног) глаголског придева с придевском конституентском вредношћу у српској дескриптивној лексикографији спровела је М. Спасојевић (2013) на корпусу РСАНУ и РМС. Циљ ауторкине анализе јесте да укаже на најпогодније и најјекономичније поступке које би требало усталити у лексикографској пракси, те чијом се применом не би пренебрегавале „морфолошке, семантичке и синтаксичке особености придевски употребљених глаголских придева“, односно не би долазила „у колизију категоријална обележја глаголске и придевске лексеме“ (Спасојевић 2013: 312; 316). Обе ауторке сматрају да би трпни придев ваљало регистровати у посебном речничком чланку уколико грађа потврђује његову употребу у придевској служби. При томе би

² Аутор напомиње да пасивну дијатезу могу градити само прелазни глаголи, док трпни придеви образовани од рефлексивних и медијалних глагола у копулативној конструкцији „имају вриједност обичног придева“ (Танасић 1996: 26–27).

функционално-граматичком дефиницијом ’у *йрид. служби: тирї. йр. од X*, под тачком 1, требало представити оне реализације које одговарају значењима глаголске лексеме, док лексикализована значења (уколико она постоје) треба дефинисати описно, тј. обрадити као секундарне реализације под бројевима 2, 3. итд. у истом чланку.³

2. Лексикографски третман трпног придева у Речнику САНУ

Када је реч о лексикографском третману трпног придева у Речнику САНУ, основни обрађивачи се налазе пред дилемом већ на првом кораку – приликом разврставања листића са примерима у којима се тај облик јавља у функцијама превасходно својственим придевима, односно у намери да утврде која компонента значења узима превагу у датој конструкцији, придевска или глаголска. Први проблем се, дакле, јавља када основни обрађивач одлучује о успостављању самосталне придевске одреднице, која би сугерисала потпуну лексикализацију, тј. попридевљавање трпног глаголског придева. У обради овог типа лексема у Академијином речнику углавном се примењује семантички критеријум, а таква лексикографска пракса у складу је са чланом 302 *Уйуїсїџава* за израду Речника САНУ,⁴ у коме стоји да „трпне глаголске придеве треба давати као засебне одреднице само кад су постали прави придеви (нпр. *ваљан, васїїїџан* итд.), а постали су прави придеви ако се могу дефинисати тако да дефиниција не буде с каквим трпним придевом: нпр. *одеран* (трпни придев): (*који је*) *їоцеїџан; васїїїџан* (прави придев): *који се уљудно, учїїиво їонаша*“. Одавде закључујемо да трпни глаголски придев у Речнику САНУ треба регистровати као засебну придевску одредницу у случајевима када он у придевској функцији развија неку семантичку компоненту која није својствена глаголској лексеми. Ипак, анализа речничких чланака чије су одредничке речи попридевљени трпни глаголски придеви у Речнику САНУ показује да лексикографска пракса каткад одступа од сугерисаног решења, и то на два нивоима. Упркос сугестији која стоји у *Уйуїсїџавама*, дешава се да лексикографска дефиниција садржи само синонимне придеве који су пореклом такође трпни придеви одговарајућих глагола: нпр. *изви-нуїи* „повијен, поврнут“, *исцеїџан* „подеран, поцепан похабан“, *надвијен* „наднесен, наткриљен изнад нечега; лучно савијен, повијен“, *обешен* „спуштен, повијен наниже, опуштен“ и др. Обрађивачко искуство које имамо у лексикографском раду сугерише нам да овакав поступак у опису трпног глаголског придева у Речнику САНУ, с једне стране,

³ Више о томе в. Спасојевић 2013: 315–317; Јовановић 2013а: 208–209.

⁴ *Уйуїсїџава* су намењена за интерну употребу обрађивачима Речника САНУ.

може бити последица чињенице да у лексичком фонду српског језика нема одговарајућег описног придева који би послужио као синоним датом трпном. С друге стране, у намери да следе предложени семантички критеријум, основни обрађивачи наилазе на проблем када се сусретну са примерима у којима трпни глаголски придев има придевску (обично атрибуцку) конституентску вредност. Наиме, семантичко „померање“ атрибуцки употребљеног трпног придева у односу на глаголску лексему не подразумева нужно да овај облик развија нове семантичке компоненте, као што је случај са репрезентативним придевом *васийиан* „који се уљудно, учтиво понаша“ и бројним другим (нпр. *нашегнуи* „који је без природности, спонтаности, усиљен, извештачен“, *одсечен* „окомит, стрм“ итд.). Често се уопште не мења семска структура трпног придева, већ атрибуцка употреба даје овом облику нијансу резултативности, тачније, даје му значење *сигналне особине предмета* на коме је радња вршена или извршена, на које су указивали Белић (1934: 39) и Стевановић (1962: 208). Компонента детерминативности у семантичкој интерпретацији, која се добија атрибуцком употребом трпног придева и која разликује његово значење од значења глаголске радње – наводи лексикографе да овакве облике региструју као засебне лексеме и у случајевима када их је заправо тешко интерпретирати на начин који *Ујуистива* сугеришу.

Други тип одступања од предложеног системског решења при опису лексикализованог трпног придева у РСАНУ тиче се примене (функционално-)граматичке дефиниције као примарне,⁵ што подразумева да је семантика придевски употребљеног трпног придева једнака семантици глаголске лексеме у основи. Даље се у полисемантичкој структури одреднице, као секундарне, бележе реализације које су својствене искључиво придевима и не налазимо их код глаголске лексеме (нпр. *обојен* 1. трп. пр. од обојити (се); 2. који није беле расе (најчешће о људима црне расе, о црнцима); 3. фиг. а. (о људском гласу) звонак, звучан, пријатан за уво; б. који има извесне особине, одлике или примесе нечега; в. који прихвата идеје неке политичке партије, идејне струје и сл.).

Коначно, највише проблема практичној лексикографији доносе примери атрибуцке употребе трпног придева у којима на основу контекста није могуће сасвим поуздано утврдити да ли је овај облик изгубио глаголско значење или је нијанса пасивности у њему и даље уочљива. Будући да је у пракси често тешко диференцирати стање/особину коју неки предмет развија од радње глагола који проузрокује то

⁵ Најубичајенија формула је у *џрид. служби: џри. џр. од X*, али постоје још неколике варијанте (в. Спасојевић 2013; Јовановић 2013а).

стање, дешава се да лексикографи у Речнику САНУ овакве примере бележе као потврду глаголског значења, вођени пре свега семантичким критеријумом, односно чињеницом да трпни придев у позицији атрибута није развио нове семантичке компоненте у односу на глаголску лексему у основи. Уочено је, ипак, да је такав приступ проблематичан са аспекта граматике, јер подразумева да се глаголско значење радње потврђује примерима у којима дати глагол добија парадигматска обележја придева.⁶ Отуда обрађивачи теже да сличне примере избегавају у пракси, имајући на уму неопходност одговарајућег лексикографско-граматичког третмана глаголских и придевских лексема. С тиме су им у вези нарочито корисна запажања С. Танасића о лексикографској обради глагола у Речнику САНУ, тј. ауторове сугестије које указују на нужност ваљаног посматрања и позиционирања глагола „између рјечника и синтаксе“ (Танасић 1996: 24).

3. Значај Танасићевих истраживања за системско решавање проблема лексикографске обраде трпног придева у РСАНУ

Говорећи о неким аспектима обраде глаголских лексема у речницима српског језика, С. Танасић (1996) први је указао на проблеме и недоумице пред којима се налазе лексикографи приликом одређивања значења и функције трпног придева у различитим примерима из речничке грађе. Том приликом, аутор се посебно осврнуо на хомонимичност конструкције са трпним придевом уз помоћни глагол у српском језику, а његова запажања о томе када са сигурношћу можемо говорити о пасивној дијатези, а када трпни придев има придевску конституентску вредност – изузетно су корисна обрађивачима. С. Танасић начинио је и једну врсту семантичке класификације глагола од којих се уобичајено образују трпни придеви, указујући на чињеницу да нису сви глаголи једнако склони да граде трпне придеве са једним и другим значењем. Тако, рецимо, од глагола кретања и говорења трпни придеви обично имају глаголску вредност, док је придевско значење ових облика карактеристичније за трансформативне глаголе, глаголе опажања, осећања и интелектуалних радњи.⁷ Осим лексичко-семантичке класе глагола, као битне факторе који устројавају значење трпног придева у конструкцији са помоћним глаголом *бићу/јесам*, С. Танасић истиче категорије глаголског вида и рода. Како даље у раду напомиње (Танасић 1996: 28), нарочито тежак задатак за обрађиваче представља

⁶ Више о колизији категоријалних особености глаголских и придевских лексема при обради трпних придева у описним речницима в. у Спасојевић 2013.

⁷ Више о томе в. у Танасић 1982.

управо утврђивање границе „између трпних придјева који су постали прави придјеви и оних који то нису“, будући да се само први од њих у Речнику САНУ обрађују у засебној одредници. С тим у вези, аутор констатује да недоумице не треба да буде онда када се у примерима из грађе обрађивач сусретне са трпним придевом од непрелазног, односно од повратног глагола, јер је тада несумњиво посреди прави придев – исп. нпр. *заљубљен* < *заљубиџи се*, *забринуџи* < *забринуџи се*, *замислиљен* < *замислиџи се* и др. (Танасић 1996: 28–29; Милошевић 1973: 426).⁸

Конечно, приликом системског решавања проблема обраде трпног придева у Речнику САНУ треба посебно узети у обзир две Танасићеве констатације – прву, да се приликом одабира примера који у једнојезичним речницима служе као потврда значења приписаних некој лексеми „мора водити рачуна о разним граматичким питањима везаним за дату категорију ријечи која се обрађује“ и другу, да је „логично да се за илустрацију значења неког глагола наводе такви примјери гдје трпни придјев има глаголску вриједност“ (Танасић 1996: 24–25). Имајући у виду наведена ауторова запажања, као и закључке до којих је дошла М. Спасојевић анализирајући лексикографски третман трпног придева са придевском конституентском вредношћу, чини се да би морфосинтаксичком аспекту требало дати предност над семантичким када је посреди лексикализација и дефинисање трпних придева у РСАНУ.

ИЗВОР

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XX, Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српск(охрватск)и језик, 1959–.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић 1937: Александар Белић, Више семантике!, *Наш језик* V/5–6, Београд, 129–135.
- Ђорђевић 1931: Петар Ђорђевић, О старословенским трпним придевима, *Јужнословенски филолог* XI, Београд, 89–172.
- Јовановић 2013а: Јована Јовановић, Обрада трпних придева у дескриптивним речницима српског језика, у: *70 години бугарска академична лексикографија*, ур. Лилия Крумова-Цветкова, Диана Благоева, Сия Колковска, Софија: Бугарското лексикографско дружество, Сек-

⁸ Више о случајевима лексикализације трпног придева од прелазних глагола, в. у Танасић 1996: 29–31.

- ция за българска лексикологија и лексикографија при Института за български језик „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН, 203–210.
- Јовановић 2013б: Јована Јовановић, Семантичка дивергентност трпног придева и његов третман у савременој лексикографији, у: *Језици и културе у времену и простору* II/2, ур. Снежана Гудурић, Нови Сад: Филозофски факултет, 243–254.
- Маретић ³1963: Tomislav Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Милошевић 1973: Ксенија Милошевић, Темпорално значење и синтаксичка вриједност конструкција *Сор.* (praes. perf.) – part. pass. у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог* XXX, Београд, 423–437.
- Милошевић 1974: Ксенија Милошевић, Улога имперфективног вида и неких других елемената глаголског значења у семантичком конституисању и интерпретацији једног типа предиката: *конструкција Сор (praes) + part. pass. (V impf)*, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XVII/1, Нови Сад, 139–171.
- Спасојевић 2013: Марина Спасојевић, О радном и трпном глаголском придеву са лексикографског аспекта, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 42/1, Београд, 309–319.
- Станојчић–Поповић ¹¹2008: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамајика српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Стевановић 1962: Михаило Стевановић, Придевска служба трпног придева од глагола који немају тог облика, *Наш језик* XII/7–10, Београд, 201–208.
- Стевановић ³1979: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамајички системи и књижевнोजезичка норма). II. Синтакса*, Београд: Научна књига.
- Танасић 1982: Срето Танасић, Пасивне конструкције са трпним придјевом у српскохрватском језику. Синтаксичко-семантичка интерпретација, *Радови Института за језик и књижевност у Сарајеву* IX, Сарајево, 66–124.
- Танасић 1996: Срето Танасић, Глагол између рјечника и синтаксе, *Наш језик* XXXI/1–5, Београд, 24–34.

Jovana B. Jovanović

THE IMPORTANCE OF TANASIC'S RESEARCHES
FOR THE LEXICOGRAPHIC TREATMENT
OF PASSIVE PARTICIPLE IN THE SASA DICTIONARY

S u m m a r y

The article focuses on passive participle and its treatment in descriptive lexicography, specifically in the SASA Dictionary. The analysis which this article presents indicates that there is no uniform systemic standpoint in defining of this type of lexemes. Therefore, we seek to describe some of the difficulties that lexicographers are faced with in lexicographic descriptions of passive participle and appropriate verb in the SASA Dictionary and to propose some observations that Sreto Tanasic suggested in his researches considering this problem.

Keywords: passive participle, adjective, Dictionary of SASA, lexicographic description, definition.